

<https://doi.org/10.60056/PhilolF.2024.2.108-123>

ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА ИЗВЪНКЛАСНИТЕ ДЕЙНОСТИ ЗА РАЗВИВАНЕ НА КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Александър Халачев

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ (България)

THE PROSPECTS BEFORE EXTRACURRICULAR ACTIVITIES
AS REGARDS THE DEVELOPMENT OF KEY COMPETENCIES

Aleksandar Halachev

Paisii Hilendarski University of Plovdiv (Bulgaria)

ORCID ID: 0009-0005-4467-4060

E-mail: aleksandar.halachev@uni-plovdiv.bg

Abstract: By implementing innovative ideas that have to do with learning Bulgarian language and literature in extracurricular activities, students acquire the necessary knowledge and competencies more quickly and effectively and develop the necessary skills in a more interesting, different and emotional way. Empathy, reflection and full team work guarantee lasting knowledge in language and literary studies and are excellent motivations for learning and achieving good results.

Innovative forms and methods in the learning process aim to form and develop students' learning abilities, turning them into active participants in the learning process and placing them at the center of educational interaction.

Modern education is oriented towards creating a strong connection between theory and practice, and learning should be considered a small-scale challenge, learning tasks should be authentic because only then do they inspire a well-deserved interest in knowing more among learners.

Keywords: innovative learning ideas, key competencies, cross-curricular connections, mind maps, communication

Резюме: Чрез осъществяване на иновативните идеи на обучение по български език и литература в извънкласни форми учениците по-бързо и качествено придобиват необходимите знания и компетентности, развиват необходимите умения по по-интересен, различен и емоционален начин. Съпреживяването, онагледяването и пълноценната работа в екип гарантират трайни знания в езиковото и литературното обучение, отлична мотивировка за учене и постижения.

ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА ИЗВЪНКЛАСНИТЕ ДЕЙНОСТИ...

Иновативните форми и методи в процеса на обучение имат за цел да формират и развиват познавателните способности на учениците, като ги превръщат в активни участници в учебния процес и ги поставят в центъра на образователното взаимодействие.

Съвременното обучение е ориентирано към създаване на здрава връзка между теория и практика, а учебната работа трябва да бъде едно малко предизвикателство, учебните задачи да са автентични и реални, защото само тогава предизвикват заслужен познавателен интерес у учащите се.

Ключови думи: иновативни идеи за обучение, ключови компетентности, междупредметни връзки, мисловни карти, комуникация.

I. Теоретични аспекти

Прилагането на *компетентностния подход* в образователния процес налага комбинирането на различни дейности, чрез които да се развиват уменията на учениците, както и насочването им към самоусъвършенстване и саморазвитие през целия живот. Такива дейности отлично могат да бъдат реализирани в различна от класната стая или училището среда.

Под извънкласна дейност се разбира провеждането на целенасочени занимания на учениците в извънучебно време. Основното им предназначение е да осъществяват многостранно възпитателно въздействие в свободното от учебни занимания време, като се опират на придобитото в процеса на обучението.

Извънкласните дейности¹ са неизменна част от образователната система. Учениците попадат в нова социална среда, прилагат уменията, научени в класната стая в различен контекст и развиват интересите си, свързани с изкуство, литература, спорт и други. Споделяме мнението на Кр. Танева, че:

Образованието през 21. век е под влиянието на нови технологии, на нови философски и културологични идеи, което изисква: прилагането на иновативни дидактически модели, за да се постигне промяна в отношението към знанието, към развиване на интелектуални и комуникативни умения у подрастващите; реорганизиране на педагогическото взаимодействие учител – ученик (Taneva 2014: 211).

Научните проучвания показват, че участието на учениците в подобни дейности спомага за техния академичен успех, прави ги по-уверени и проактивни към

¹Вж. Алексиева 2021.

случващото се в училище. Когато учениците са въввлечени в дейности не директно свързани с обучението им в училище, те учат чрез преживяванията си от ситуациите, в които са поставени. Тъй като заниманията са с доброволен характер, те дават възможност на учениците с по-ниска мотивация и самочувствие да ускорят развитието на уменията, които имат нужда да развият. Участието в подобни дейности има редица положителни ефекти върху учениците, включително повишава тяхната дисциплина, организация на времето и толерантността им към другите.

Наред с богатите възможности на този вид дейност за развитието на личността и групите, чрез нея в ежедневието на децата нахлуват приключенията, очакваната радост, положителната перспектива, която може да се превърне в главна цел. Заедно с това те придобиват знания, които по-успешно прилагат в обучението по български език и литература, развиват социални, културни и граждански компетентности.

Пренебрегването на дейностите по интереси или дейностите, които се реализират извън училище, отсъствието им от живота на младото поколение ограбва децата, лишава ги от богатството на положителни емоционални преживявания и разнообразните възможности за обогатяване на интересите, за пълноценно и педагогически ефективно възпитание и развитие. За радост трябва да се отбележи, че чрез различни национални програми, проекти и инициативи, финансирани от МОН, все повече деца имат възможност да се включват в различни дейности, които са с образователен и развиващ характер.

Ефективността на образователния процес е в пряка зависимост от непрекъснатостта на осъществяването му. Следователно той следва да се реализира не само в рамките на училището, но и да продължава извън него в свободното от учебни занятия време. Още през 2002 г. Л. Димитров посочва, че „какви условия са създадени за децата, какво е отношението към тях, какви са като гражданско поведение и реализация децата, от това в най-голяма степен зависи бъдещето на всяка нация, а в планетарен мащаб – обликът на цялото бъдещо човечество“ (Dimitrov 2002: 4).

Компетентности

Темата за компетентностите и в частност за ключовите компетентности не е нова за образованието. Формалното ѝ начало се поставя през декември 2006 г. с приемането на Препоръката на Съвета на Европейския съюз и на Европейския

ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА ИЗВЪНКЛАСНИТЕ ДЕЙНОСТИ...

парламент за Рамка за ключовите компетентности за учене през целия живот², макар че изработването ѝ е резултат на дълъг процес, в основата на който лежи концепцията за комплекса от компетентности, необходими за личностно развитие, активно гражданство, социално включване и пригодност за трудова заетост през XXI век.

В статията си „Ключовата компетентност „Общуване на роден език“ и обучението по български език“ А. Петров представя фундаменталните основания за обвързване на обучението с ключовите компетентности:

Общата рамка на компетентностите се конструира в зависимост от нуждите на индивида *да мисли и да действа рефлексивно*. Това означава, че когато разрешава проблем, той не само трябва да умее да прилага общоприети подходи, методи и техники за справяне със ситуацията, но и да е способен да се развива в хода на дейността, да се учи от опита (свой и чужд), да разсъждава и да постъпва критически.

Компетентностите, намиращи място в очертаната рамка, са наречени *ключови*, защото са предпоставка хората да се справят успешно с предизвикателствата на съвременния свят, като постигат адекватност между лични способности и свои социални цели, от една страна, и между социалните си цели и целите на обществото, от друга страна. Овладеяването на ключовите компетентности е приоритетна задача на средното училище. (Petrov 2009)

Правят впечатление становищата на Елизабет Бергер и Хилдегард Фукс, направени през 2010 г. при дискусии по теми, свързани с образователната политика, където на преден план все по-често излиза аспектът за учене през целия живот. Според тях:

Динамичното време, в което живеем, изисква от нас гъвкавост и желание да продължаваме да се учим и квалифицираме. Бързото развитие във всички области от професионалния живот не позволява да останем конкурентоспособни с наученото по време на следването си. На училището се пада голямата отговорност да обучи децата на така наречените ключови компетентности. (Berger, Fuks 2010: 8)

² Вж. Рамка за ключовите компетентности за учене през целия живот: <<https://education.ec.europa.eu/bg/focus-topics/improving-quality/key-competences>>, <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN)>.

Авторите на практическото помагало „Планиране, преподаване, оценяване“ споделят своите размисли по-нататък в своя труд за общите образователни цели и основните задачи на учебния процес. Според тях те са следните:

В общите образователни цели и в дидактичните принципи е установено, че учениците трябва да бъдат мотивирани да учат през целия си живот. Основна задача на учебния процес е учениците да се научат да прилагат придобитите знания гъвкаво и съобразно ситуацията, да решават възникващите проблеми и да бъдат отворени за промени.

В актуалния дебат за образованието се прави разлика между предметни, лични и социални компетентности. Тези три области са равнопоставени и между тях трябва да има баланс. Специалните знания по определена тема могат да се приложат само когато човек знае как да ги предаде на другите.

В реалния живот вече няма „учени в кула от слонова кост“, т.е. без връзка с практиката. (Berger, Fuks 2010: 8).

Тук се очертават следните области:

- Способност за самостоятелно учене;
- Поемане на отговорност, самоинициатива;
- Коопериране с други хора в процеса на работа;
- Развиване и приложение на креативност при решаване на проблеми.

Авторите предлагат интересна схема:

Фиг. 1 – Учене през целия живот (Berger, Fuks 2010: 8-9)

ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА ИЗВЪНКЛАСНИТЕ ДЕЙНОСТИ...

Учебният процес трябва да се организира така, че освен върху интелекта, да се въздейства и върху чувствата на учениците – само така ще се постигне цялостно учене, в което участват всички сетива. Става дума за активно учене, което ще замени чисто рецептивното. Класическото фронтално обучение ще бъде заместено от проектно. В отношенията между учители и ученици авторитарността ще бъде заместена от партньорството. (Berger, Fuks 2010: 9)

Както подчертава Ф. Бойкова:

Променя се образователната парадигма, както и ролята на преподавателя. От него се очаква да бъде ментор, фасилитатор, подпомагащ учениците сами да конструират знанието си, да извървяват със собствените си темпове и умения пътя до формиране на свои компетентности, с които ще могат самостоятелно да продължат да се обучават и самообучават, когато напуснат училище и навлязат във все по-бързо променящата се действителност, в която ученето през целия живот както за усъвършенстване, така и за придобиване на нови или допълнителни квалификации ще е необходимост. (Bojkova 2022: 84)

II. Методическа идея за реализиране на извънучилищна дейност. Общи характеристики, практическа реализация, структура и резултати

1. Общи характеристики, очаквани резултати

Настоящата разработка предлага методическа идея за провеждане на седемдневна изнесена дейност с образователна насоченост на тема: „По пътя на Ботевата чета“; тя съчетава придобиване на повече знания от гледна точка на литературата и осмисляне на богатството на българския език с неговото разнообразие от синтактични конструкции и вариации, фонетични и лексикални дадености и особености.

Заедно с това учениците развиват социални и граждански компетентности; комуникативни и езикови компетентности; компетентности, свързани с природните науки, здравословния начин на живот и спорт. По време на извънучилищната дейност, те развиват и компетентност за културна осведоменост и изява. А в последствие, чрез изготвянето на различни материали в електронен вид – дигитална компетентност.

Развиването на уменията за аргументация, учене и креативност, общуване в гражданска среда също са част от очакваните резултати след провеждане на тази интересна дейност в обстановка, различна от класната стая или училището.

2. Други аспекти за придобиване на компетентности и развиване на умения (езикови, литературни, психологически и здравни)

2.1. Развиването на умения за общуване в гражданската сфера не се мисли изолирано, а само в по-обхватния контекст на развиването на умения за живот, доколкото се приема, че общуването в гражданската и в публичната сфера е част от житейските перспективи на личността. Това предполага да бъдат изяснени целите, които са предпоставка за развиване на умения за общуване в гражданската сфера. Проблемът пряко се обвързва с вече често използвания концепт „гражданска компетентност“ (Vasileva 2012: 72–73).

2.2. Несъмнено, трябва да се отбележи и трактовката на Тони Бюзан относно „творческата интелигентност“, въз основа на която са поставени и част от целите на предложената разработка. Според английския психолог и основоположник на т.нар. „мисловни карти“ (метод за запомняне, творчество и организация на мисленето) Т. Бюзан:

Творческата интелигентност е способността ви да раждате нови идеи, да разрешавате проблеми по оригинален начин и да се откроявате от тълпата с въображението, поведението и продуктивността си. Творческата интелигентност включва редица способности и всяка от тях без изключение може да бъде усвоена и развита, така че да увеличите изобретателността си. „Силата на творческата интелигентност“ ще ви въведе във всяка една от тях и ще ви покаже как да ги развиете и усъвършенствате. Тези способности са: Ляво/дясно мозъчно полукълбо [...]; Водене на бележки/картографиране на идеи [...]; Находчивост [...]; Съобразителност [...]; Самобитност [...]; Задълбоченост [...]; Асоцииране [...]. (Бузан 2013: 14–16)

3. Реализация

Представената методическа идея се реализира в синхрон с Програмата³ и по време на НТП „По пътя на Ботевата чета“ (Национален туристически поход „По пътя на Ботевата чета“ Козлодуй – Околчица).

Тема на дейността: „По пътя на Ботевата чета“

Времетраене – седем дни (2 дни – откриване и закриване; 5 дни – пешеходни)

Целева група: ученици от 5. и 7. клас

Възможни междупредметни връзки с:

- ✓ История и цивилизации;
- ✓ География и икономика;
- ✓ Биология и здравно образование;
- ✓ Музика;
- ✓ Изобразително изкуство;
- ✓ Физическо възпитание и спорт;
- ✓ Информационни технологии.

3.1. Допълнителна информация

Походът се провежда всяка година от 27 май до 2 юни, в една походна колона по 120-километровия „Ботев път“ от Козлодуйския бряг до връх Околчица във Врачанския Балкан по предварително изготвена програма. Походът е от III категория на трудност. В маршрута са включени обекти от „Опознай България – 100 национални туристически обекта“ и „Опознай родния край“. Основен организатор и координатор на дейностите по провеждане на Национален туристически поход по пътя на Ботевата чета „Козлодуй – Околчица“, 2024 г. е Областна администрация – Враца и Българския туристически съюз.

Походът се провежда със съдействието на Министерския съвет, Министерството на образованието и науката, Регионалните управления на образованието и общините, през чиито територии преминава походът.

Дейности по организиране и провеждане на похода се финансират от Министерския съвет, а при необходимост и от фирми – дарители. В похода могат да

³ Вж. Програма за провеждане на НТП „По пътя на Ботевата чета“: <<https://www.btsbg.org/activen-kalendar/programa-za-provezhdane-na-pohod-po-ptya-na-botevata-cheta-kozloduy-okolchica-27> .

участват: групи ученици, туристически дружества от страната, клубове и секции по туризъм с неограничен брой участници.

Походът е най-мащабната туристическа проява у нас и в Европа (ако говорим за организиран туристически поход). В нея участват предимно ученически групи от цялата страна. Участниците преминават по Ботевия път за пет дни. Наред с пешеходните преходи във всеки един от дните има организирани и различни прояви на знакови места, свързани с историята на Ботевата чета, беседи, игри и състезания между групите.

3.2. Прилагане на интерактивни методи и техники на преподаване и учене по време на дейностите в различните дни.

Използването на интерактивни методи и техники на преподаване⁴ в предложената методическа идея са изключително важни за развиване, обогатяване и реализиране на цялостния замисъл на разработката.

Използвани интерактивни методи с конкретна цел по време на изнесената дейност: *беседа* – с цел подтикване на учениците за групово участие и пораждаване на взаимодействие; *мозъчна атака* – с цел стимулиране процеса на разкриване, установяване на връзки и насърчаване приемането и разглеждането на всяка мисъл и идея; *метод на асоциацията* – с цел да се провокира асоциативното мислене; *Cooperative Learning* – с цел подобряване на уменията за по-добро общуване и съвместна работа; *методи за смяна на дейности* – с цел да се реализира педагогическо взаимодействие между учителя и учениците.

3.3. Обосновка:

Учениците придобиват умения не само в чисто организационен характер (правене на бивак и работа с бивачни съоръжения; дисциплинираност), но и подобряват уменията си за екипна работа; придобиват допълнителна информация за живота, подвига и творчеството на Христо Ботев и усещат патриотичния дух на историческото събитие; усещат посланието в Ботевите текстове, с които се запознават по време на похода; развиват ключови компетентности като част от процеса на учене през целия живот.

⁴ Вж. по-подробно Garusheva, Boykova 2014: 45–78.

ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА ИЗВЪНКЛАСНИТЕ ДЕЙНОСТИ...

Създаването на текст за песен на групата, който да се пее през седемдневните тематични преходи, е един чудесен начин децата да развият уменията си за създаване на лирически текст; да подобрят езиковата си култура; да развият въображението си и творческия си потенциал.

Всекидневните тематични беседи, от една страна, засилват интереса към личността на Ботев, към неговия подвиг и творчество, а от друга, позволяват на учениците да станат „свидетели“ на историческата действителност. Позволява им да усетят духа на българската художествена литература и да оценят значимостта ѝ. Вечерните четения и рецитирането на Ботеви лирически текстове на бивачния огън засилва тяхното желание да станат част от цялостния процес на съпреживяване и да допринесат с действията си за популяризиране и съхраняване на народната памет чрез незабравимите Ботеви шедьоври.

Тук ролята на преподавателя е много важна за крайния резултат. Той трябва по нетрадиционен, вдъхновяващ и емоционален начин да поднася цялата информация, свързана с делото на Хр. Ботев.

В крайна сметка учениците получават изключително разнообразни знания за живота и творчеството на Хр. Ботев; научават се на съвместна работа; подобряват вербалното си общуване и тренират своята креативност.

Много важен елемент от провеждането на подобно изнесено занятие е, че учениците развиват своята емоционална интелигентност; обогатяват своя мироглед; осъзнават, че толерантността и доброто общуване са важни елементи за съпреживяване в интеркултурна среда; комуникират отлично и създават благоприятна за това обстановка, като стават част от прилагането на основните принципи на позитивната психология⁵.

- Под емоционална интелигентност (ЕИ)⁶ се разбира способността или уменията да се възприемат, оценяват и управляват собствените емоции, да се разграничават различните емоции и да се назовават и определят правилно, както и да се използва емоционалната информация, за да бъдат ръководени чрез това мисленето и поведението.

⁵ Вж. по-подробно Stamatov, Sariyska 2022.

⁶ Вж. по-подробно Goleman 2011: 243–299.

4. Възможности за развиване на аргументативни, езикови, творчески умения след провеждане на дейността

4.1. Създаване на самостоятелен ученически текст по изготвена мисловна карта.

След приключване на дейността на учениците може да се постави задача в училище или за домашна работа, свързана със създаване на мисловна карта, по която те да напишат текст по зададена тема. Тук ролята на учителя е много важна с оглед поставянето на препоръки, насоки и стъпки за изготвянето на задачите.

Мисловна карта – характеристики

В книгата си „Мисловните карти като иновативна техника на учене и преподаване“ Н. Атанасова, основавайки се на изследванията на Т. Бузан (Бузан 2010, Бузан 2011, Бузан 2013), представя спецификата на метода на мисловните карти. Смята се, че това е графичен, мрежовиден метод за съхраняване, организиране и категоризиране на информация, за който се използват ключови думи или образи. Мисловната карта се основава на теорията за лъчистото мислене, според която мозъкът се разглежда като асоциативна „машина“ с множество разклонения.

Терминът „лъчисто мислене“ означава процес на асоциативно мислене, който започва или се свързва с централна точка (дума, образ, проблем, идея). Външният образ на този вид мислене е представен от „мисловните карти“, при които един първоначален образ е начало на асоциации в различни направления (Atanasova 2015: 12).

В случая петокласниците и седмокласниците са запознати с характеристиките и начините за изготвяне на мисловна карта – методът за тях е познат, прилаган е в различни урочни единици. Главната цел на тази част от задачата е учениците да придобият умения за по-лесно създаване на текст, следвайки стъпките (посочени в мисловната карта) за писане на конкретния вид текст. Като краен резултат учениците разполагат с мисловна карта, изработена от тях, с цел да се ръководят по нея, за да изпълнят и частта от задачата, свързана със създаване на цялостен и смислен текст.

Положителна страна на мисловните карти е, че учениците сами могат да изберат вида, формата, визията на картата, но задължително трябва да се съобразят с поставените от учителя насоки. Използването на моливи, флумастери с различни цветове за обозначаване на структурните елементи на картата, както и добавянето на

ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА ИЗВЪНКЛАСНИТЕ ДЕЙНОСТИ...

илюстрации, фигури и др. под. открояват междупредметната връзка с изобразителното изкуство.

Възможността, която предлага този интерактивен метод, а именно да се използва цветова схема, да се добавят различни фигури, рисунки, емотикони и др., позволява на учениците да развиват своето творческо мислене и естетически усет.

4.2. Примерни теми в зависимост от целите на поставената задача:

- За 7. клас: *Свобода или смърт?* (отговор на нравствен въпрос) – с цел тълкуване, коментиране, анализиране същността на нравствения въпрос, за да се аргументира собствената позиция във връзка с проблема; *Пътищата на свободата* (отговор на литературен въпрос), като тук трябва да бъдат преследвани целите, свързани със задълбочаване на изводите по темата за осмисляне на философската категория свобода, размисъл и подбор на текстове в зависимост от жанровата и идейна специфика; *По пътя на Ботев* (разказ по преживяно) – с цел ученикът да изрази творчески действителни преживявания, чувства и да оцени важността на това изразяване; да заинтригува възприемателя с разказваната история.
- За 5. клас: *Какво означава да бъдеш герой?*; *Моят герой е...*; *Какво означава да бъдеш родолюбец?* (отговор на житейски въпрос) – с цел да се създаде в писмена форма текст, в който се изразява лична позиция по житейски проблем и се подбират подходящи аргументи; да се развият уменията за композиране на текст разсъждение в определен обем; да се използват езикови средства, подходящи за ситуацията на общуване; да се редактира и оформя писмения текст в съответствие с изискванията за писмено общуване (правопис, пунктуация, графично оформяне).

4.3. Възможности за споделяне на опит и изготвяне на крайни продукти:

- Изработване на различни мултимедийни/електронни продукти (кратък филм, презентации, електронна книга, съдържаща ученическите текстове и/или други такива, създадени по време на дейността; фотоалбум);
- Организиране на кръгла маса за споделяне на добри практики с други ученици/студенти/преподаватели;
- Организиране на фотоизложба и/или литературно четене на авторски ученически текстове;
- Вътрешноучилищно обучение на педагогическите специалисти.

Положителни страни:

- Възпитанието, образованието и развитието на личността се осъществяват по различни пътища, но изключително важен сред тях е извънкласната и извънучилищната дейност;
- Извънкласните и извънучилищните дейности съпътстват и подпомагат учебния процес и имат съществена роля за засилване на интереса на учениците към образователния процес; намаляват риска от отпадане от училище;
- Съществува реална необходимост за осмисляне на свободното време на учениците чрез форми и дейности, подпомагачи интелектуалното, духовното, нравственото и физическото им израстване, които да развиват творческите интереси и възможности на учениците;
- Успешно се развиват различни умения у учениците, те придобиват ключови компетентности;
- Създава се благоприятна и позитивна среда, в която се развиват и уменията за добро общуване;
- Дейностите, реализирани извън училище, предоставят богати възможности за включването на различни участници, партньори и подкрепящи структури – родители, гражданска общественост и други в образователния процес;
- Използването на мисловни карти в процеса на учене и преподаване стимулира ученето с разбиране, което в много случаи е заменено с механично заучаване;
- Подпомага се интерактивното преподаване;
- Осигурява се успешно решаване на учебни проблеми чрез генериране на идеи;
- Дейността е подходяща както за ученици от 5. – 12. клас, така и за студенти.
- Поставените задачи след приключване на изнесеното занятие отлично се адаптират и при обучение в електронна среда.

Заклучение

ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА ИЗВЪНКЛАСНИТЕ ДЕЙНОСТИ...

Предложеният и осъществен модел за извънкласни форми на обучение по български език и литература с ученици от 5. и 7. клас бе синхронизиран с честването на Ботевите дни, като това доведе до по-голяма ефективност в обучението (чрез онагледяване и съпреживяване).

В процеса на обучение прилагането на разнообразен набор от методи, форми и средства на обучение се определя от педагогическото майсторство на учителя – методите на обучение са едни от най-важните компоненти на образователния процес, а тяхното разнообразие спомага за реализиране на основните стратегически направления на процеса на обучение и постигането на целите и задачите, които си е поставил той.

Направените изводи разкриха интересни и показателни тенденции, водещи до изненадващи положителни резултати. Проверяването, уточняването и доразвиването им в хода на бъдещи изследвания биха могли да подпомогнат разрешаването на редица приложни въпроси относно прилагането и реализирането на различни по вид иновативни идеи за обучение по български език и литература в извънкласни форми.

Библиография

- Aleksieva 2021*: Aleksieva, R. 3 izvanklasni deynosti, koito shte poiskate da izprobvate. [date of entering 05.08.2024]. <<https://zaednovchas.bg/tri-izvunklasni-deinosti/>>. [Алексиева 2021: Алексиева, Р. 3 извънкласни дейности, които ще поискате да изпробвате. [прегледан 05.08.2024]. <<https://zaednovchas.bg/tri-izvunklasni-deinosti/>>].
- Atanasova 2015*: Atanasova, N. Mislovnite karti kato inovativna tehnika na uchene i prepodavane. Plovdiv: FastPrintBooks, 2015. [Атанасова 2015: Атанасова, Н. Мисловните карти като иновативна техника на учене и преподаване. Plovdiv: FastPrintBooks, 2015].
- Berger, Fuks 2010*: Berger, E., Fuks, H. Planirane, prepodavane, otsenyavane. Lints: Veritas. // Planirane, prepodavane, otsenyavane. Pod red. na Peneva, V., prev. Popova, Al. Sofiya: Prosveta, 2010. [Бергер, Фукс 2010: Бергер, Е., Фукс, Х. Планиране, преподаване, оценяване. Линц: Веритас. // Планиране, преподаване, оценяване. Под ред. на Пенева, В., прев. Попова, Ал. София: Просвета, 2010].
- Boykova 2022*: Boykova, F. Mezhdupredmetni vrazki v ezikovoto obuchenie (balgarski i angliyski ezik) – CHILD IS FATHER OF THE MAN. 30 YEARS OF ENGLISH PHILOLOGY AT PAISII HILENDARSKI UNIVERSITY OF PLOVDIV. Plovdiv: PU „Paisii Hilendarski“, 2022. [Бойкова 2022: Бойкова, Ф. – Междупредметни връзки в езиковото обучение (български и английски език). ДЕТЕТО Е БАЩА НА МЪЖА. 30 ГОДИНИ

- АНГЛИЙСКА ФИЛОЛОГИЯ В ПУ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“. Пловдив: ПУ „Паисий Хилендарски“, 2022].
- Yuuzan 2010*: Yuuzan, T. Tvoiat um mozhe vsichko. Mislovni karti. Prevod Marin Zagorchev. Sofiya: SoftPres, 2010 [*Бюзан 2010*: Бюзан, Т. Твоят ум може всичко. Мисловни карти. Превод Марин Загорчев. София: СофтПрес, 2010].
- Yuuzan 2011*: Yuuzan, T. Kak da ucha barzo i da zapomnyam lesno. Prevod Yuliya Maleeva. Sofiya: SoftPres, 2011 [*Бюзан 2011*: Бюзан, Т. Как да уча бързо и да запомням лесно. Превод Юлия Малеева. София: СофтПрес, 2011].
- Yuuzan 2013*: Yuuzan, T. Silata na tvorcheskata inteligentnost. Prevod Gayane Minasyan. Sofiya: Iztok-Zapad, 2013. [*Бюзан 2013*: Бюзан, Т. Силата на творческата интелигентност. Превод Гаяне Минасян. София: Изток-Запад, 2013].
- Dimitrov 2002*: Dimitrov, L. Razvitie i realizatsiya na detsata prez 21. vek. – Sp. Pedagogika, 4/2002, 3 [*Димитров 2002*: Димитров, Л. Развитие и реализация на децата през 21. век. – Сп. Педагогика, 4/2002, 3].
- Garusheva, Boykova 2014*: Garusheva, P., Boykova, F. Pomagalo po metodika na obuchenieto po balgarski ezik (teoretichni i prakticheski nasoki). Plovdiv: PU „Paisii Hilendarski“, 2014. [*Гарушева, Бойкова 2014*: Гарушева, П., Бойкова, Ф. Помагало по методика на обучението по български език (теоретични и практически насоки). Пловдив: ПУ „Паисий Хилендарски“, 2014].
- Goleman 2011*: Goleman, D. Emotsionalnata inteligentnost. Prevod Angelov, P. Sofiya: Iztok-Zapad, 2011. [*Голман 2011*: Голман, Д. Емоционалната интелигентност. Превод Ангелов, П. София: Изток, 2011].
- Petrov 2009*: Petrov, A. Klyuchovata kompetentnost „Obshtuvane na roden ezik“ i obuchenieto po balgarski ezik – Elektronno spisanie LiterNet, 2009 (2). [date of entering 07.08.2024]. <<https://litenet.bg/publish/apetrov/kliuchovata.htm>>. [*Петров 2009*: Петров, А. Ключовата компетентност „Общуване на роден език“ и обучението по български език – Електронно списание LiterNet, 2009 (2). [прегледан 07.08.2024]. <<https://litenet.bg/publish/apetrov/kliuchovata.htm>>].
- Programa za provezhdane na Natsionalen turisticheski pohod „Po patya na Botevata cheta“ Kozloduy – Okolchitsa*. [date of entering 06.08.2024]. <<https://www.btsbg.org/activen-kalendar/programa-za-provezhdane-na-pohod-po-ptya-na-botevata-cheta-kozloduy-okolchica-27>> [Програма за провеждане на Национален туристически поход „По пътя на Ботевата чета“ Козлодуй – Околчица. [прегледан 06.08.2024]. <<https://www.btsbg.org/>>, <<https://www.btsbg.org/activen-kalendar/programa-za-provezhdane-na-pohod-po-ptya-na-botevata-cheta-kozloduy-okolchica-27>>].
- Ramka za klyuchovite kompetentnosti za uchene prez tseliya zhivot*. [date of entering 06.08.2024]. <<https://education.ec.europa.eu/bg/focus-topics/improving-quality/key-competences>>.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN)

[Рамка за ключовите компетентности за учене през целия живот. [прегледан 06.08.2024].

<https://education.ec.europa.eu/bg/focus-topics/improving-quality/key-competences>, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN).

Stamatov, Sariyska 2022: Stamatov, R., Sariyska, Sv. Pozitivna psihologiya. Hermes, 2022. [Стаматов, Сарийска 2022: Стаматов, Р., Сарийска, Св. Позитивна психология. Хермес: 2022].

Taneva 2014: Taneva, Kr. Kulturologichniyat podhod v obuchenieto po literatura v 5. klas (Metodicheski variant za praznika Kurban Bayryam). – V: Nauchni trudove, Filologiya, tom.52, kn.1, sb. B, 211–219. Plovdiv: UI „Paisii Hilendarski“, 2014. [Танева 2014: Танева, Кр. Културологичният подход в обучението по литература в 5. клас (Методически вариант за празника Курбан Байрям). – В: Научни трудове, Филология, том.52, кн.1, сб. Б, 211–219. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2014].

Vasileva 2012: Vasileva, D. Politiki i praktiki na grazhdanskoto obrazovanie v obuchenieto po bulgarski ezik. SOFI-R: 2012. [Василева 2012: Василева, Д. Политики и практики на гражданското образование в обучението по български език. СОФИ-Р: 2012].